

УДК 342.9:343.123

І.І. КАГЛЯК, Державний науково-дослідний інститут внутрішніх справ України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: інформаційне забезпечення, інформаційна система, слідчий, слідчий-методист, слідчий-криміналіст

Успішність слідчої діяльності значною мірою залежить від можливості як самих слідчих, так і керівників слідчих підрозділів оперативно отримувати доступ до певних відомостей, необхідних для виконання їх службових завдань, кваліфіковано здійснювати їх аналіз, використовувати досягнення науково-технічної думки для оптимізації слідчих дій. Все це є складовими інформаційного забезпечення слідчої діяльності, однак, не зважаючи на дослідження низки аспектів цієї проблематики у роботах І.В. Арістової, О.М. Бандурки, К.І. Белякова, І.П. Катеринчука та інших авторів, багато питань ще залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, це стосується визначення поняття інформаційного забезпечення слідчої діяльності. Вказане обумовлює актуальність та новизну даної статті, метою написання якої є визначення дефініції «інформаційне забезпечення слідчої діяльності».

В Україні стартував перший етап проекту зі створення міліції європейського зразка, в рамках якого планується створити автоматизовану систему реакцій на повідомлення громадян про скоєння різних злочинів, будуть введені також деякі механізми для захисту прав затриманих за європейським зразком [1]. Обов'язкова умова ефективної реалізації цих заходів – забезпечення посадових осіб органів внутрішніх справ відповідним пакетом інформації для найбільш продуктивного виконання посадових обов'язків.

Водночас особливо актуальним і важливим залишається питання інформаційного

забезпечення слідчої діяльності – здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, яке має свою специфіку, ознаки, принципи, структуру та ін., дослідження та удосконалення якого залишається затребуваним постійно, у тому числі в умовах здійснення реформування.

Особливість та вмотивованість виокремлення слідчої діяльності з-поміж інших полягає у тім, що слідчий має статус службової особи, яка займає відповідне, відповідальне становище в системі правоохоронних органів і наділена спеціальними, притаманними лише їй повноваженнями у кримінальному провадженні. Під час досудового розслідування слідчий самостійно приймає процесуальні рішення, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання вмотивованого рішення слідчого судді, суду або згоди прокурора, і є відповідальним за законне і своєчасне виконання цих рішень [2]. Саме тому налагодження інформаційного забезпечення слідчої діяльності є запорукою відповідності змісту та форм кримінального провадження основним засадам кримінального провадження.

У найбільш універсальному тлумаченні, інформаційне забезпечення – це сукупність даних про цілі, стан, напрями розвитку об'єкта та середовище, яке його оточує, організоване з урахуванням взаємопов'язаних потоків свідчень [3, с.35].

Як складова інформаційної безпеки, інформаційне забезпечення – це сукупність методів і засобів щодо розміщення й організації інформації, що містять системи класифікації і кодування, уніфіковані системи документації, раціоналізації документообігу і форм документів, методів створення комп'ютеризованої інформаційної бази [4].

На думку Є.Д. Лук'янчикова, у предметно-галузевому, криміналістичному значенні інформаційне забезпечення необхідно розглядати як виокремлені напрями, в яких робота і впровадження конкретних засобів сприяє ефективному виявленню, дослідженню і фіксації джерел інформації у передба-

ченому законом порядку з метою формування на їх основі доказів про обставини вчинення злочину і причетних до нього осіб [5, с.27].

Зазначене дає підстави говорити про взаємопов'язаність слідчої, експертно-криміналістичної та оперативної діяльності, яка проявляється у здійсненні відповідними спеціалістами криміналістичних підрозділів заходів щодо техніко-криміналістичного забезпечення слідчої, а також оперативно-розшукової діяльності відповідними оперативними підрозділами.

Це означає, що інформаційне забезпечення слідчої діяльності перебуває у залежності від ефективного, злагодженого функціонування криміналістичних та оперативних підрозділів, які у своїй діяльності, у тому числі реалізують забезпечення слідчої діяльності.

П.П. Іщенко, розкриваючи етимологію інформаційного забезпечення слідчої діяльності, стверджує, що це спеціально організована і цілеспрямовано здійснювана правоохоронними органами, відомствами та слідчими підрозділами, діяльність зі створення, обслуговування та удосконалення інформаційних систем, які здійснюють збір, обробку, накопичення, зберігання, пошук, аналіз і передачу криміналістично значущої інформації, а також забезпечують на основі закону доступ до інформаційних ресурсів інших органів, підприємств, установ з метою надання уповноваженим суб'єктам додаткової інформації, необхідної для виявлення, розкриття і розслідування злочинів [6, с.5].

Частково погоджуючись з таким тлумаченням, слід зазначити, що автор вказує на певну тотожність між інформаційним забезпеченням та створенням інформаційної системи за рахунок спеціально організованої і цілеспрямовано здійснюваної правоохоронними органами, відомствами та слідчими підрозділами діяльності. На нашу думку, зазначені поняття не є тотожними, враховуючи їх зміст. Більш точним вбачається розгляд інформаційного забезпечення слідчої діяль-

ності у двох аспектах: 1) як діяльності, що здійснюється поза межами інформаційної системи, наприклад: розробка проектів нормативно-правових актів з питань, що стосуються сфери діяльності органів досудового розслідування слідчим-методистом; 2) як діяльності у складі інформаційної системи, наприклад: пошук, збір, обробка, поповнення та ін. інформації у Єдиному реєстрі досудових розслідувань.

Крім того, автор наголошує, що діяльність зі створення, обслуговування та удосконалення інформаційних систем спеціально організована і здійснювана правоохоронними органами, відомствами та слідчими підрозділами. Звертаючи увагу на формування інформаційно-довідкові колекції – криміналістичних обліків Експертної служби МВС України, як різновиду інформаційних систем, можна стверджувати, що вони формуються не тільки шляхом, наприклад, витребування зразків слідчим з підприємств, установ, організацій, а й шляхом передачі речових доказів за вироком суду, шляхом проведення відповідної науково-дослідної роботи, надання учасниками процесу та ін. [7, с.14; 8]. Тому, з огляду на зазначене, можна стверджувати, що специфічна діяльність зі створення, обслуговування та удосконалення інформаційних систем здійснюється не тільки підрозділами правоохоронних органів і не завжди є спеціально організованою та цілеспрямовано здійснюваною.

Розкриваючи зміст інформаційного забезпечення слідчої діяльності, вважаємо за доцільне звернути увагу на деякі норми Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України (далі – Положення), які стосуються організаційно-методичного та криміналістичного забезпечення як складових інформаційного забезпечення слідчої діяльності.

Відповідно до п.6.1 Положення, головним завданням працівника – слідчого-методиста організаційно-методичного підрозділу Головного слідчого управління МВС України, слідчого управління (відділу) ГУМВС,

УМВС України є надання практичної і методичної допомоги в організації роботи органів досудового розслідування.

Слід вказати, що сутність практичної і методичної допомоги насамперед полягає у вчасному отриманні, у разі необхідності, інформаційно-практичної допомоги під час здійснення досудового розслідування слідчим, а також у реалізації комплексу ефективних управлінських заходів, спрямованих на найбільш ефективно виконання посадових обов'язків, розвиток і удосконаленню професійних здібностей і якостей.

Для реалізації зазначеного, слідчий-методист наділений визначеними посадовими повноваженнями, зокрема:

- здійснення контролю за організацією роботи слідчих підрозділів і проведення ними досудового розслідування, підготовка письмових рекомендацій щодо вдосконалення форм і методів керівництва підрозділами та ін.;

- надання допомоги і перевірка роботи слідчих підрозділів, здійснення заходів щодо усунення недоліків і підвищення рівня слідчої роботи на місцях, контроль за їх виконанням;

- вивчення передового досвіду і наукових методів розслідування кримінальних правопорушень, внесення пропозицій керівництву органів досудового розслідування про необхідність їх узагальнення, розповсюдження та їх впровадження у практичну діяльність;

- вивчення слідчої практики, організації і результатів слідчої роботи, внесення керівництву органів досудового розслідування пропозицій щодо вдосконалення організації діяльності слідчих підрозділів, підвищення ролі слідчих у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень [2].

Аналізуючи зазначені положення, а також враховуючи практичний механізм їх реалізації, слід зробити деякі висновки:

- по-перше, спостерігається певне дублювання посадових обов'язків начальника слідчого підрозділу, слідчим-методистом щодо здійснення контролю за організацією роботи

слідчих підрозділів і проведенні ними досудового розслідування. На нашу думку, такий підхід створює передумови для можливого зіткнення протилежних поглядів зазначених посадових осіб, на яких покладено обов'язок здійснення контролю;

- по-друге, обов'язок слідчого-методиста в наданні допомоги, здійснення ним перевірки роботи слідчих підрозділів, а також забезпечення підвищення рівня слідчої роботи, висуває ряд умов та критеріїв до людини, яка займає цю посаду, зокрема мова йде про значний досвід роботи, професійні якості, ступінь авторитетності і т.д., які, на нашу думку, необхідно було б сформулювати і зазначити у Положенні [2] або у Посадовій інструкції;

- по-третє, вивчення передового досвіду і наукових методів розслідування кримінальних правопорушень, як структурної одиниці інформаційного забезпечення слідчої діяльності, з подальшим впровадженням у практичну діяльність слідчих, на нашу думку, повинне здійснюватися безпосередньо та індивідуально слідчими практиками або на їх замовлення слідчими-методистами. Такий підхід дозволить забезпечити підвищення рівня слідчої роботи завдяки здійсненню конкретно необхідних інформаційних напрацювань та реалізації їх на практиці слідчими;

- по-четверте, забезпечення підвищення ролі слідчого у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень вимагає здійснення розробки та реалізації чітких визначених заходів, спрямованих на постійне удосконалення комплексу інформаційного забезпечення слідчої діяльності, а можливо, навіть і створення спеціалізованої загальнодержавної інформаційної системи, основаної на використанні електронно-обчислювальних машин та сучасних швидкісних технологій передачі даних. Вирішення такого питання повинно здійснюватися комісійно, із залученням фахівців різних галузей знань, а не одноособово слідчим методистом.

Вивчення обов'язків слідчого-криміналіста щодо інформаційного забезпечення слідчої діяльності, зазначених у По-

ложенні, дає підстави говорити про дублювання деяких функцій та посадових обов'язків, спеціаліста Експертної служби МВС України, зокрема:

- слідчий-криміналіст бере участь у огляді місця події при вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину чи іншого кримінального правопорушення, яке викликало значний суспільний резонанс, надає кваліфіковану допомогу у пошуку слідів кримінального правопорушення, належній їх фіксації з метою правильного процесуального оформлення, виключення можливості їх утрати або приведення в непридатний для подальших досліджень стан;

- опрацьовує та запроваджує у слідчу практику наукові методи (у тому числі з урахуванням досвіду іноземних держав) розслідування кримінальних правопорушень та засоби криміналістичної техніки;

- надає допомогу при підготовці та призначенні складних судових експертиз, визначені кола питань, що підлягають вирішенню, супроводжує проведення зазначених експертиз в експертних установах [2].

Отже, зазначене дає підстави сформулювати функціональні напрями, обов'язок реалізації яких також покладено на фахівців експертно-криміналістичних підрозділів ОВС України:

- участь в огляді місця події як спеціаліста;

- робота з криміналістичною технікою;

- сприяння побудові найбільш повного та бажаного для розслідування (встановлення істини по справі) кола питань, що висувуються для вирішення до судової експертизи.

Якщо звернути увагу на положення Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України у кримінальному провадженні як спеціалістів, можна побачити, що вона визначає порядок залучення працівників цієї служби на стадії досудового розслідування та під час судового розгляду, а також їх обов'язки та повноваження як спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій. Висвітлює застосування і ви-

користання криміналістичної техніки, пересувних криміналістичних лабораторій та інші більш широкі функціональні можливості спеціалістів експертно-криміналістичних підрозділів, ніж ті, що покладено на слідчого-криміналіста, щодо інформаційного забезпечення слідчої діяльності у напрямі роботи з об'єктами, що можуть містити інформацію про злочин [9].

Аналізуючи зазначені посадові обов'язки слідчого-криміналіста через призму практичної діяльності та взаємодії спеціалістів різних служб МВС України, треба, на нашу думку, зазначити наступне:

1. Надання кваліфікованої допомоги слідчим-криміналістом відповідному спеціалісту-криміналісту експертно-криміналістичного підрозділу з пошуку слідової інформації під час огляду місця події, а також подальшого належного їх супроводження, не тільки призводить до дублювання посадових обов'язків, заважає реалізації процесу отримання криміналістично значущої інформації, а й ставить питання про рівень професіоналізму спеціалістів-криміналістів, що не зовсім коректно, оскільки спеціалісти Експертної служби на сьогодні найбільш кваліфіковані та досвідчені у галузі техніко-криміналістичного забезпечення проведення оглядів місць скоєння злочинів, пошуку відповідної інформації, що становить інтерес для слідства.

2. Запровадження нових засобів криміналістичної техніки, як засобів отримання важливої для процесу досудового розслідування інформації, цілком забезпечується і відслідковується фахівцями оперативно-технічних та експертно-криміналістичних підрозділів МВС України.

3. Здійснення допомоги, направленої на формування кола питань, які ставляться слідчим перед судовим експертом для вирішення під час проведення судово-експертного дослідження, вимагає не тільки глибоких знань в криміналістиці, а й практичного актуального досвіду із проведення судово-експертних досліджень. Зважаючи на різно-

векторність напрямів за якими експертно-криміналістичні підрозділи здійснюють дослідження (більше 50), на наше переконання, слідчий-криміналіст не в змозі підтримувати такий рівень знань стосовно сучасних можливостей судово-експертних досліджень, який би дозволив ефективно здійснювати інформаційну допомогу слідчому у форматі надання допомоги із формування питань для судово-експертного-дослідження. Тому цю функцію необхідно залишити за посадовими особами експертно-криміналістичних підрозділів.

Підсумовуючи викладене, необхідно зосередити увагу на поглибленні і розвитку взаємодії слідчого та експерта на всіх стадіях і у всіх формах отримання спеціальних знань – інформаційного забезпечення, які сприяють процесу досудового розслідування, що здійснює слідчий у межах своїх повноважень. Також це дозволить чітко визначити та розмежувати права, обов'язки, заборони та відповідальність.

Що стосується посадових обов'язків слідчого-методиста та слідчого-криміналіста, на нашу думку, до Положення [2] необхідно внести зміни стосовно: 1) викорінення дублювання обов'язків спеціалістів експертно-криміналістичних підрозділів; 2) встановлення критеріїв до осіб, які можуть займати атестовані посади слідчого-методиста та слідчого-криміналіста; 3) закріплення кола чітких, конкретних посадових обов'язків щодо інформаційного забезпечення слідчої діяльності на стадії досудового розслідування.

Окремим пунктом слід виділити удосконалення і розвиток інформаційного забезпечення слідчої діяльності, яке вбачається у розробці та реалізації заходів, спрямованих на створення загальнодержавної спеціальної інформаційної системи підтримки досудового розслідування. В основу створення такої системи повинні увійти дані Єдиного реєстру досудових розслідувань інформаційно-довідковій колекції, бази даних експертно-криміналістичних підрозділів, оперативних служб, підрозділів інформаційних техноло-

гій та ін.

Отже, інформаційне забезпечення слідчої діяльності – це специфічний вид активності широкого кола суб'єктів, направлений на здобуття та реалізацію слідчим достатньої сукупності актуальної, вчасної, необхідної та професійно корисної інформації, яка: уможливує встановлення істини – всіх обставин справи, що знаходиться на розслідуванні слідчого; дозволяє, за рахунок професійної майстерності, здобути докази; провести досудове розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні стартував проект зі створення міліції європейського зразка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1090180>.
2. Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України / затв. наказом МВС України «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України»: від 09.08.2012 р., № 686 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 84. – Ст. 3408.
3. Мазур Л.Н. Информационное обеспечение управления: Основные тенденции развития : учеб. пособ. / Л. Н. Мазур. – Екатеринбург : УрГУ, 1999. – 188 с.
4. Структура і склад інформаційної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15970122/bankivska_sprava/struktura_sklad_informatsiyanoi_sistemi.
5. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Є. Д. Лук'янчиков. – К., 2005. – 33 с.
6. Ищенко П. П. Информационное обеспечение следственной деятельности : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / П. П. Ищенко. – М., 2009. – 20 с.
7. Волкова А. Е. Формування і викорис-

тання інформаційно-довідкових колекцій Експертної служби МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А. Е. Волкова. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.

8. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» : від 10.09.2009 р., № 390 // Офіцій-

ний вісник України. – 2009. – № 82. – Ст. 2794.

9. Інструкція про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів / затв. наказом МВС України : від 26.10.2012 р., № 962 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 99. – Ст. 4024.

Кагляк І. І. Інформаційне забезпечення слідчої діяльності / І. І. Кагляк // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 470–475 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_80.pdf

Розглянуто проблеми інформаційного забезпечення слідчої діяльності на сучасному етапі розбудови органів внутрішніх справ. Дано пропозиції щодо його вдосконалення. Сформульовано власне бачення поняття інформаційного забезпечення слідчої діяльності.

Кагляк И.И. Информационное обеспечение следственной деятельности

Рассмотрены проблемы информационного обеспечения следственной деятельности на современном этапе развития органов внутренних дел. Даны предложения относительно его совершенствования. Сформулировано собственное виденье понятия информационного обеспечения следственной деятельности.

Kagljak I.I. Information Support of the Investigative Activities

The problems of information support of investigative activity at the present stage of development of the Interior. It was given suggestions for its improvement. Formulate their own vision of the concept of information support investigative activitie.